

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

Володимир ЖИТНИК

Національний університет
“Киево-Могилянська академія”

ДЕРЖАВНІСТЬ МОВИ В КОНТЕКСТІ ПОЛІТИЧНОЇ ТА КУЛЬТУРНОЇ САМОСВІДОМОСТІ НАРОДУ

Філологи-україністи, чия студентська юність припала на період так званої “хрущовської відлиги”, пам’ятають піднесення, з яким вони зустріли повернення на столичні вулиці україномовних написів, а до вітчизняної історії — незаслужено забутих імен. Переважна більшість цих молодих людей, не без деякої бравади, кидала виклик міщанському пристосуванству, погордливо і зневажливо ставилася до тих, хто собі на хліб заробляв українською мовою, а в побуті відмовлявся від неї. Вважалося, що обраний фах має перебувати в гармонії з громадянською позицією та моральними засадами людини.

Тоді в уявленні пересічного громадянина сфера послідовного вживання української мови в повсякденному житті була чітко детермінована — соціально і політично: нею послуговувалися колгоспне селянство, заокеанські емігранти і буржуазні націоналісти. До останніх найчастіше потрапляла інтелігенція, в тому числі й студенти. У міру просування од “відлиги” до “застою” такий погляд серед суспільного загалу утверджувався все більше.

Нині ситуація інша. Українською мовою можуть говорити всі. Але можуть і не говорити. Тепер не дивина почути її від учорашнього функціонера, що ревно боровся за створення “нової історичної спільності — радянського народу” і за утвердження єдиної “мови міжнаціонального спілкування”. У той же час завідувач кафедри української мови столичного університету, не зважаючи навіть на присутність студентів, дозволяє собі розмовляти з колегою по-російськи. Як за таких умов українській мові не втратити своєї ваги в суспільстві і стати природною державною мовою України?

Держава залишила мову напризволяще. “Закон про мови” — абсолютна фікція: досить послухати засідання Верховної Ради, що покликана бути дзеркалом нашого суспільно-політичного життя. Віддана на поталу

ринкові, українська книжка впала до такого мізерного тиражу, якого не знала в найчорніші дні тоталітаризму. Потрібен захист мови на державному рівні.

Проте згадується, як у “хрущовські часи” десь у вищих ешелонах влади сплила ідея перевести вищі навчальні заклади України на українську мову викладання. Вона померла ледве що народившись — через консервативність викладачів, студентів, їхніх батьків, через відсутність україномовних підручників, а головне — через відсутність національної свідомості.

Отже, голим адмініструванням нічого не вдієш, потрібна підтримка найширших народних верств. І, напевне, правомірним був юнацький максималізм колишніх студентів-україністів, що вимагав, аби панувала гармонія дії, думки і совісті.

Становлення й утвердження державної мови важко собі уявити без активної і свідомої участі у цьому процесі кожного особисто. Такий шлях свого часу обрала релігія — змінювати суспільство через зміну внутрішнього світу кожного окремо взятого індивідуума. Не перечить цьому і філософія, коли як визначальні для людського ества називає дві речі — “зоряне небо над головою і моральний обов’язок у собі” (І. Кант). Комуністи пішли іншим шляхом, проголосивши: “Буття визначає свідомість”, — на що Павло Тичина ще в 1920 р. відреагував: “Молюсь не самому Духу, та й не Матерії. До речі, соціалізм без музики ніякими гарматами не встановити”.

Спробуймо вдатись до синтезу: силові (чи навіть репресивні) дії держави на шляху утвердження української мови як державної повинні зустрітись із свідомим, внутрішньо продиктованим вибором кожного громадянина підтримати цю мову як основу свого буття в даній країні. А для цього необхідна комплексна, широка програма дій: історія, політологія, природознавство, література, мистецтво, мовознавство — все має працювати на одну ідею: виховання в людях національної свідомості.